

ב. ארץ ומדינה

הרב אהרן הלוי פינצניץ
עורך "שנה בשנה", ירושלים

הגאון רבי מאיר שמחה זצ"ל על חיבת הארץ ופחד השבועות

הגאון רבי מאיר שמחה מדווינסק בעל המחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם ו"משך חכמה" על התורה, היה נחשב בזמנו לגאון הדור (נולד תר"י — נפטר תרפ"ז) והוא היה חובב ציון מובהק וקרוב ל"מזרחי". שמעתי מאנשים מהימנים מדווינסק שאנשי "אגודת ישראל" תושבי דווינסק באו אליו להשתדל שיתמוך בהם וברעיונם ודחה אותם בלון ושוב. ואחרי שהלכו פנתה הרבנית לאנשי המזרחי שיבואו ויתן להם הרב המלצה בעניין ישוב הארץ.

וככה יצא מכתבו המפורסם של הגאון רבי מאיר שמחה שכתב על תמיכה מלאה בעניין בניין הארץ ברוח המזרחי ושסר פחד השבועות הנזכר בסוף כתובות שלא ימרדו באומות העולם ולא יעלו בחומה. אחרי הצהרת בלפור וועידת סן-רמו. המכתב של רבי שמחה זצ"ל שנכתב בשנת תרפ"א נתפרסם אז ב"התור", בטאון המזרחי בירושלים, וזה לשונו:

"כעת הסבה ההשגחה אשר באספת הממלכות הנאורות בסאן-רעמא ניתן צו אשר ארץ ישראל תהיה לעם ישראל, וכיוון שסר פחד השבועות וברשיון המלכים קמה מצוות ישוב ארץ-ישראל, ששקולה כנגד כל המצוות שבתורה למקומה, מצווה על כל איש לסייע בכל יכלתו לקיים מצווה זו. ואולי על זה נאמר: "עד מתי תחמקינן" (ירמיה לא, כא) ואם יתן השי"ת ויתרחב הדבר ויגדל ויפרח כשושנה, כמו שנגדלו בימי ארתחששתא, אשר היו נתונים תחת פרס, דובא-ניידא (קידושין ע"ב, א) ואף כי כעת תחת ממשלת האי — עם בריטניא המתונה — או בטח הוא עניין העומד ברומו של עולם.

"הן אמנם שאז היו הנביאים בנבואה מן השמים מחזיקים אותם, מי יודע אולי כמו חורבן הבית השני היה שלא עפ"י הנבואה (אשר מהאי טעמא, כשגלו לא בטלה קדושת הארץ, כדבריי-נועם של התוס' יו"ט בעדיות פ"ח מ"ו) כן יהיה הנחת אבן פינה שלא עפ"י נביאים, וכנטילתו כך נתינתו (כתובות י"ז; סע"א, א), אכן במופלא ממך אל תחקור, כי זה תלוי בהופעת אור אלקי לראות אשר כל העניינים וקניינים הציבוריים יהיו על טהרת הקודש והצניעות וכמו שעשו אנשי כנסת הגדולה, אבל יהיה איך שיהיה, מצוות ישוב ארץ-ישראל

לא נפטר מזה, וכל מי שבכוחו יעשה. וזכות המצווה הזאת תגן על עמו ישראל בכל מקומות מושבותיהם להצילם מכל רעה".

מאיר שמחה כהן.

* * *

הגרמ"ש מראשי התומכים בתנועת "חובבי ציון"

עוד בשנת תרנ"א שלח הגרמ"ש מכתב-תמיכה להרב ר' אברהם-יעקב סלוצקי כשביקש אותו להשתתף בקובץ "שיבת ציון" שתנועת "חובבי ציון" הוציאה בעריכתו של ר' אברהם יעקב סלוצקי והוא שלח לו מכתב-תמיכה בהתלהבות גדולה למען חיבת הארץ ולטובת התנועה החדשה "לייסד מושבות וליטע כרמים בארץ צבי" ומפני חשיבות הנידון כדאי להביא את המכתב הנלבב הזה במלואו. וזה לשונו :

"על התנועה החדשה אשר נתהווה בזמננו, והמכתב והמפעל יצאו כרוכים לייסד מושבות וליטע כרמים בארץ צבי, התמתייחסים לזה בשם "חובבי ציון" יקראו ובקשת לעמוד על השקפתי בזה. דע יקירי כי להראות גדול המצווה הזאת היא אך למותר, כי מי הוא איש הישראלי אשר יסתפק בזה? הלא מיום קראו ד' לצור מחצבתנו ומאז הכיר אברהם אבינו את בוראו הבטיח לו את ארץ חמדה והיה קושר כל תקוותו והבטחתו בהנחילו את ארץ הקדושה לבניו... השלש מתנות ניתנו לישראל (ברכות ה') תורה וא"י ועוה"ב כולם כאחד, וכל פרטי התורה מתאימים עם הבטחת הארץ וישובה, מצוות רבות לא יוכלו להתקיים רק בארץ ואף מצוות שהן חובות הגוף ואינן תלויות בארץ, כתוב בהן כי יביאך, לאמר: עשה מצווה זו כדי שתכנס לארץ (קידושין לו, ב, ותוס' שם, ד"ה הואיל).

"ואחרי שהכעיסו בחורב ועשו עגל מסכה בעת ד' והשיב תמתו מהשחית, ובמאסם בארץ חמדה נשא ידו להפילם במדבר ובהוציאם דיבה ודברי גרגן על הארץ, החמיר מאשר חטאו בדברים עליו יתברך, וכן תורתנו המסורה גלאה בשבח הארץ ושקלו רבותינו מעלת ספר יהושע כמעלת התורה לפי שהוא ערכה של א"י (נדרים כב, ב) ור' יוחנן התפלא כי שמע כי איכא סביי בבל, למען ירבו ימיכם כתיב (ברכות ח). התבונן איד שקל את מצוות ישיבת א"י בזמן חורבנה, עד כי חש פן יעלה בלב אחד לאמור: הלא בחוץ-לארץ אקיים מצוות יתירות וזה יו"ט שני של גלויות ושתי חלות בסוריא, קרי ר' יוחנן על זה: וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים בל יחיו בהם, שיותר טוב להיות בארץ ולשמור רק יום אחד (ירושלמי עירובין פ"ג ה"ט).

"פרקים שלמים בתוספתא ובספרי דבי רב ובתלמודים מפליגים בשבח הארץ, עד כי המלקט מהם מאמרים במעלות הארץ וישובה הוא בעיני כמלקט אגלי טל מגני ים. כי סלליות תורתנו והמסורה מקושרים במעלות הארץ, וגם בבקורת על אנשים פרטיים הבדילו בין חכמי א"י — מקל גועם, לחכמי בבל —

מקל חובלים (סנהדרין כד), כמו על ר' זירא ועל רב נחמן אמרו: מה בין תקיפי א"י לחסידיו בבל (חולין כד), וגם בתכונות רעות החדילו בין א"י לשאר ארצות, ומה בין גנבי בבל ללסטים דא"י (ע"ז כו).

"לכן לעורר רבים למצוות ישיבת א"י היא אצלי משנה שאינה צריכה, כי היהדות היא מעטה תהלה להארץ ותזכיר לישראל ג' פעמים ביום בהתפללך דרך ארצם; בברכת המזון יברך ויודה על הארץ הטובה. אמנם בכל זה אם כי מצוות ישיבת א"י שקולה ככל המצוות, מצוות ת"ת שקולה כנגד כולם ובפרט לימוד התורה בארץ ישראל. אשר אין תורה כתורת ארץ ישראל (ויק"ר פ"ג, ה) וחד מינן כי סליק להתם עדיף כארבעה מינן (כתובות ע"ה) ואין ממנין זקנים בחו"ל ואפילו אם הסומכים בארץ והנסמכים בחו"ל, אם לא באופן שיחזרו לארץ (ירושלמי בכורים פ"ג, ה"ג) ולדעת הרמב"ם חשבון המועדים וקיומם תלוי בהסכמת חכמי א"י ובוזה בתקיים אשר תקראו אתם (רמב"ם בסה"מ עשין קנב) ואמר הקב"ה: תביבה עלי כת קטנה שבא"י יותר מסנהדרי גדולה בחו"ל (ירושלמי נדרים פ"ג ה"ג). והארץ אשר אלקים דורש אותה (דברים יא, יב) לא נדרשת אלא בשכר דרישה, שנאמר: ויתן להם ארצות גויים ועמל לאומים יירשו, בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו יצורו (תהלים ק"ה, מד), הלא מובן שגדולה מעלת העוסק בתורה בא"י והמחזיקים הלומדים בירושלים עיר קדשנו, מלבד שהמה חובבי ציון עוד יקראו אותה עיר ציון, שערים המצויינים בהלכה (ברכות ח).

"אולם את זה ישפוטו בצדק כי היושבים על התורה מעטים, לא כן לגטוע כרמים ולייסד מושבות, בזה יקחו חלק כל קהל עדת ד' ונטעם ישגשו ויפרחו נטעי נאמנים ויביאו ברכה לבעליהם, עד כי בהמשך הזמן בהצליח ד' דרכם בל ייחלו לבני אדם ולא יקוו לאיש ויהיו תועלת להאומה בכללה... התבונן ידידי לו היה חי עמנו בתקופה הזאת רב יהודה שלדעתו היה איסור לעלות מבבל לא"י עד יום הפקד (כתובות ק"א) והגם כי התכמים שבדורו לא הסכימו עמו, לא יצאו לקראתו בקול חירופים וגידופים, רק כי סלקו לא"י הוו מיטמרו מיניה (כתובות ק"ב) ואמרו עליו שאני רב יהודה דחביבה ליה ארעא דישראל (ברכות מ"ג) והיא הנסיבה, כי אחרי שלא היה היכולת בידו, לפי שיטתו בתלכה, לעלות לארץ, השתוקק תמיד להגות בארץ ולשום זכרונה על לבבו ואולי משום זה אמרו (חולין צד) שאני עולא דחביב עליה דרב יהודה, משום דעולא הוי סליק לא"י ונחית לבבל, עד כי קראו לו עולא נחומא (ירושלמי סוף כלאים) והיה שומע מפיו על הארץ ומפעלותיה אשר זה היה משוש נפשו כל היום, כמו שאמרו: אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו (יומא י"ח, ב) ולכן היה חביב עליו ביותר:

והנהגה מדי דברי בזה התאפק לא אוכל מלגלות אשר היה טמון בלבי וגלוי למתי סודי, כי המביט בעין פקוחה בספר דברי הימים להיות ישראל בגולה, יראה פעמים לא ספורות שעמדו בעמנו משתגעים ובעלי דמיון אשר חשו עתידות למו, זה בורע ימינו וזה במופתים בדויים וכובים, וזה בתשובה ותענית,

הוליכו את העם שולל ויאמינו כי הגאולה קרובה לבא... והיו לפוקה ולמכשול לבית ישראל, ועם כל האזהרות שהזהיר רבנו משה בספר שופטים (הלכות מלכים פי"א ה"ג) ואגרת תימן, לבלי להתנות לב לרעיון כוזב ולבלי לחשוב אודות פעולות ודרכים להגאולה המוקוה. לא הועיל לרכי הלבב וגדכאי הרוח... אחת היא לנו אם קלענו אל המטרה או לא, אך על עשירנו וגדולינו מוטל להרחיב גבולות הארץ ברשיון הממשלות וכאשר בני נכר גריי-אשכנז, יטעו כרמים בשדמות הארץ, מדוע יגרעו בית ישראל מעשיית דבר הנכון לפי הליכות הזמן ועל כל צד ומשעול ימצאו מצוות רבות, קדושת הארץ ואהבת האומה.

"עוד אחת אמרתי להודיע דעתי בזה, כי גפש הישראלי קשורה בהארץ אשר בה היו כל התקשרות האומה לאלוקי שמים ובה יושקפו כל העתידות והפליגו חכמינו ונביאינו להמתהלך בארצות החיים ד' אמות, או מובטח שהגיע לשלימות אשר תביאנו להאשר הנצחי, אשר זה עולם-הבא. וכן לא כאשר יאהב הצרפתי את ארץ מולדתו ויכבד בירת ארצו פאריז, כי זה רגש לאומי ואהבת ארץ מולדת אשר הוא יציר האנושית והנימוסית, לא כן אהבת ארץ-ישראל דוכתא דמשה ואהרן לא זכו לה (כתובות קיב) והעם היושב בה קדוש לד', לא יעבור בה זר. ולא יבוא מחוזה אשר לא מעם ד' יסודה. וזה מכוון מאמרם ז"ל: המהלך ד' אמות בארץ ומדבר בלשון הקודש (ירושלמי שבת פ"א ה"א) שאהבת הארץ לא תהיה יסודה ברגשות האנושית רק יסודתה בהררי קודש.

אם כה יעשו יצליחו במשלח ידם. ויהי נועם ד' עליהם וגפנם יפריח בהר הקודש ועץ יתן פריו ועיניהם ועינינו תחוינו בהרמת קרן ציון וירושלים ובתשועת ד'.

הנה מטרתו הרבים אצלתי רגעים אחדים לחוות את דעתי ולגלות לך מעט מהרבה מהרעיונות הממלאים חדרי לבבי באהבת עמנו ובחיבת ארצנו הק' אשר היא משוש חיינו וכוסף רוחנו.

מוקירו מאיר שמחה כהן, חותם פה דינבורג (דווינסק)
יום ד' א' אדר ב' תרנ"א לפ"ק

* * *

המכתב הנלבב הזה של הגאון הגדול מדברנא דאומתיה רבי מאיר שמחה הכהן זצ"ל מדבר בעד עצמו בהתלהבותו הגדולה, והוא נראה כמו שהיה כותב בימינו אנו, אף שנכתב בשנת תרנ"א לפני יותר מתשעים שנה, והוא עוד מוסיף שזה רק "מעט מהרבה מהרעיונות הממלאים חדרי לבבי באהבת עמנו ובחיבת ארצנו משוש חיינו", תהא נשמתו צרורה בצרור החיים וזכותו יגן עלינו ועל כל ישראל ועל ארץ-ישראל.

דעת גדולי ישראל בנידון שלש השבועות

בקשר עם דעתו של הגאון רבי מאיר שמחה זצ"ל שסר פחד השבועות שהבאתי למעלה, כדאי להביא עוד דעות של גדולי ישראל על עניין שלש השבועות שלפי מצבנו היום כבר עברו ובטלו מעולמנו. אף שחוגים מסויימים עדיין נאחזים בחזקה בענין זה, בכדי להכחיש את חובתם ליישוב א"י השקולה כנגד כל המצוות, ולמדינת ישראל שקמה בחסדי ד' ובנפלאותיו הרבים.

הגאון הירושלמי רבי מנחם מ. כשר שליט"א כתב מאמר שנדפס בקובץ "שנה בשנה" לשנת תשל"ז (עמוד 213) ובו הביא דעות גדולי ישראל שבימינו סר לגמרי האיסור של שלש השבועות ומונה אחת לאחת, מלבד דעת הגאון רבי מאיר שמחה שהבאנו, דעת תורה של גאוני הדור העבר, פסק הלכה של הגאון בעל "אבני נזר" וכן של כ"ק אדמו"ר הגאון רבנו יחיאל מאיר הלוי אבד"ק אסטראווצע; המקובל רבנו חיים וויטאל בהקדמתו לספר "עץ חיים", הגאון מווילנא והגאון רבי הלל קולומייער ועוד גאונים שפסקו על ביטול השבועות הנ"ל, עיי"ש בקובץ הנ"ל.

והנה הגאון רבי מנחם כשר כותב במאמרו הנ"ל על דבר נפלא שקרה בעיר ווינה שמסר לו ידידו הגאון רבי זאב-וואלף לייטר אבד"ק פיטסבורג שהיה באותו מעשה. וזה היה אחרי הצהרת בלפור בשנת תרע"ח. בווינה היו באותה שעה הרבה פליטים וביניהם גדולי ישראל הגאונים הגר"י ענגל, הגאון ר' מאיר אריק והגר"מ שטיינברג מברודי, זכר גאונים וצדיקים לברכה, וכשפירסמה ממלכת אנגליה את הצהרת בלפור עשה הדבר רושם גדול על היהודים. והנה קיבלו ראשי הקהלה בווינה מכתב מממשלת אוסטריה שהיתה בצד הגרמנים במלחמה נגד אנגליה, שיקראו אסיפה מגדולי הרבנים והמנהיגים בעיר והממשלה תשלח בא-כח להציג לפניהם דבר נכבד. ובין הנאספים היו שלשת הגאונים גדולי ישראל הנ"ל. בא נציג הממשלה והסביר להם שהצהרת בלפור אין לה ערך וזה רק צעד פוליטי להפנות את היהודים לצדם, והוא מציע שהיהודים בווינה יביעו נאמנותם למדינה שהם חוסים בצלה ויפרסמו כרוז חתום בידי גדולי הרבנים שהמה מוחלים על הצהרת בלפור ואינם מעוניינים בה כלל. אחרי נאומו עזב נציג הממשלה את האספה והציע שידונו על דבריו ויקבלו החלטה מתאימה. היו שם רבנים מחסידי מונקטש והם הביעו דעתם שיש לעשות רצון הממשלה וסמכו דעתם על שלש השבועות ועוד כמה טעמים שצריכים לחתום על כרוז ברוח זה. בינתיים ראו ששלושת הרבנים הגאונים הנ"ל שישבו יחד, מדברים בחשאי זה עם זה ואחרי שנגמרו הנאומים, עמד הגר"י ענגל על רגליו ואמר שלש מלים בקול גדול: היד החרתמת תקצץ! ... ובוה נסגרה האספה ואף אחד לא העז לדבר נגד הגאונים.

תקוותנו תעודרנו שדבר ד' יקום לעולם ונוכה עוד לראות בעינינו הגשמת היעודים הגדולים של נביאינו וחזונו ומי יתן מציון תשועת ישראל בגאולתנו השלמה במהרה בימינו.